

garddfotaneg.cymru

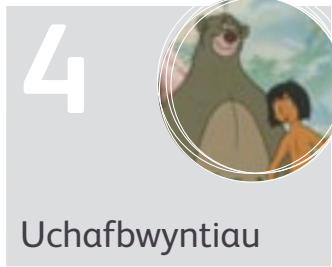
YR ARDD

CYLCHGRAWN I AELODAU RHIFYN 30 HAF 2018

TYFU'R DYFODOL - PROSIECT I BAWB

Uchafbwyntiau

Tyfu'r Dyfodol

Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru
Llanarthne, Sir Gaerfyrddin
SA32 8HN
01558 667149
info@gardenofwales.org.uk
garddfotaneg.cymru

Mae Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru yn elusen gofrestredig (rhif 1036354) ac fe'i chefnogir gan Lywodraeth Cymru, Y Loteri Genedlaethol a Chyngor Sir Gaerfyrddin.

Barn y cyfarwyr a geir yn Yr Ardd ac nid ydynt o reidrydd yn adlewyrchu safbwynt Gardd Fotaneg Cymru. Ymholiadau am Yr Ardd i'w hanfon at David Hardy (pressoffice@gardenofwales.org.uk)

Mae'r wybodaeth yn gywir adeg cyhoeddi'r cylchgrawn.

Golygydd: Mairwen Jones
Dylunydd: InglebyDavies.com
Lluniau: Tim Jones Photography, Common Ground, Steffan John, Bruce Langridge, Will Ritchie, Col Ford/Natasha De Vere, Charles Stirtion, Carl Stringer, Claire Ward, © Crown Copyright (2018)
Visit Wales, Oliveromg/Alexander Rath/Andrey Snegirev/Shutterstock.com

Noddir gan

Mae Tyfu'r Dyfodol yng Ngardd Fotaneg Genedlaethol Cymru yn rhan o Raglen Datblygu Gwledig 2014-2020 Cymunedau Gwledig Llywodraeth Cymru a ariennir gan Lywodraeth Cymru a'r Undeb Ewropeaidd

Gardd Fotaneg ag iddi Enw Rhagorol

Er fod Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru yn ifanc i'w chymharu ag eraill yn y byd, mae eisoes sgiliau ac arbenigedd o safon aruchel yma. Da yw nodi bod cydnabyddiaeth ryngwladol o hynny wedi dod i'n rhan eleni wrth i'r Ardd gael ei dewis yn un o ddim ond chwech i'w hachredu dan gynllun newydd a lansiwyd yng nghynhadledd Ewropeaidd yr asiantaeth Botanic Gardens Conservation International (BGCI) ym mis Mai 2018.

Llongyfarchiadau gwresog i bawb a wnaeth hyn yn bosibl. Mae'r tîm gwyddoniaeth yn gwneud ymchwil arloesol ar beillio, bio-amrywiaeth ac adfer cynefinoedd, a'r tîm garddwriaeth yn diogelu planhigion o fannau gwahanol ledled y byd sydd yn brin ac mewn perygl. O ran diogelu planhigion Cymru byddant yn ailgyflwyno planhigion prin i'w cynefinoedd cynhenid, yn ogystal â chynghori sefydliadau eraill yng Nghymru.

Mae BGCI yn gwerthfawrogi'r sgiliau unigryw, yr wybodaeth a'r data sydd ar gael mewn gerddi botaneg, sef yr hyn sy'n eu gwneud yn ganolfannau rhagoriaeth o safbwynt garddwriaeth, ymchwil ac addysg. Rydym yn falch iawn o gefnogi'r un egwyddorion yn yr Ardd a dyma yw'r nod sy'n gymhelliad beunyddiol inni: gwarchod a hybu bioamrywiaeth ar gyfer y cenedlaethau sydd i ddod.

Huw Francis, Cyfarwyddwr

Dilynwch ni:

Canolfan Adar Ysglyfaethus Prydain Wedi Agor

Mae perfformiadau gan adar gwyh Hebogyddiaeth Sir Benfro wedi hen ennill eu plwy yma yn yr Ardd ac roedd cyffro mawr ddechrau mis Mehefin eleni pan agorwyd Canolfan Adar Ysglyfaethus Prydain yn swyddogol. Gŵr a gwraig hynod frwdfrydig a gwybodus, Alex ac Emma, sydd wrth y llyw a chynigiant brofiadau cofiadwy dros ben sy'n derbyn canmoliaeth uchel gan ein hymwelwyr. Mae pobl yn medru cael eu hyfforddi dros gyfnod o hanner diwrnod neu ddiwrnod cyfan i drin adar a chael y wefr o weld a theimlo aderyn pwerus yn hedfan at y faneg. Mae'n gyfle i gael lluniau bendigedig, gyda chefnid yr ysbennnydd yr Ardd yn y ffrâm hefyd. Ymhlith y ffefrynau mae Midas yr eryr euraid, Enzo'r hebog tramor, Chilli, Salsa a Scarlet sy'n farcutiaid coch, a Tawny, tylluan frech.

Ail-greu Hanes

Bydd cwmni'r Sealed Knot yn ymuno â ni am ddeuddydd ar Awst 11eg a'r 12fed i gynnal y math o frwydr a oedd yn gyffredin yn ystod Rhyfel Cartref Lloegr. Bydd modd i ymwelwyr gerdded o gwmpas y Gwersyll Hanes Byw a sgwrsio gyda'r criw wrth iddynt baratoi at y frwydr ac ymgymryd â'r tasgau bob dydd a oedd angen eu gwneud yn y 17eg ganrif. Cyn y frwydr am 2.00 o'r gloch ddydd Sadwrn bydd sgwrs am wisgoedd y cyfnod yn ogystal â thrafodaeth ar dactegau a dulliau ymladd. Yn ffodus, ni ragwelir anafiadau go iawn, felly bydd yr un criw yn holliach i frwydro eto am 2.00 o'r gloch ddydd Sul!

ARTISTIAID YN YR ARDD

Bydd yr arddangosfa sy'n agor ym mis Gorffennaf 2018, sef Parcdir Godidog: Ymatebion, yn cynnwys cerflunwaith, tecstilau, collage, arlunwaith a gweithiau ceramig gan aelodau o Rwydwaith Artistiaid Sir Gâr. Bu aelodau o'r rhydwraith yn gweithio gyda'r prosiect adfer y parcdir dros y deunaw mis diwethaf yn ymateb i'r hanes, y tirwedd a'r tyfiant ar y safle, a hynny mewn ffordd sy'n llawn dychymyg. Mae'r cynllun papur wal gan Jo Moss a welir isod, 'Craig of Middleton Hall', yn enghraifft o greadigrwydd eu gwaith.

3 O'R GOREUON

O ARDD YR APOTHECARI

MELYN MAIR

Calendula officinalis

Melyn Mair yw ffefryn meddygon llysiau am gymorth cyntaf. Fe'i ddefnyddir i leihau dolur a llid, ac hefyd fel cyfrwng gwrth-ficrobaidd i drin clwyfau, cleisiau a llosgiadau.

CYFARDWF

Symphytum officinale

Yn y 13eg ganrif byddai Meddygon Myddfai'n argymhell defnyddio gwreiddiau cyfardwf i drin crawniad. Heddiw mae meddygon llysiau'n ei ddewis i wella clwyfau arwynebol.

FFENIGL

Foeniculum vulgare

Mae defnydd helaeth i ffenigl – i roi blas i foddion peswch, i hybu chwant am fwyd ac i drin llid y gyfbilen, gwynegon, peswch a gwynt.

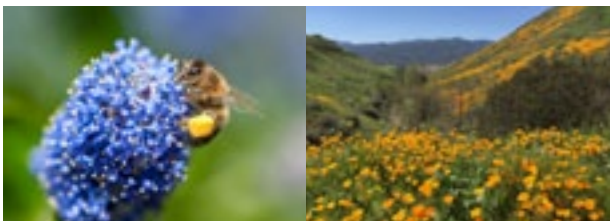

Carly yng Nghaliffornia

Er ei bod yn teithio o gwmpas Califfornia mewn fan wersylla, nid ar drywydd traeth, tonnau a thorheulo yr oedd ein garddwraig ifanc, Carly Green, eleni. Ei nod hi oedd astudio effeithiau tân ar dyfiant planhigion yr ardal. Llynedd, ar ôl tanau dramatig a oedd yn torri pob record, roedd disgwyl i rai planhigion flodeuo'n syth pan fyddai'r glaw cynta'n cyrraedd.

Ariannwyd taith Carly gan fwrsariau gan Ymddiriedolaeth Myrddin a'r RHS, a thrwy hynny bu'n bosib iddi ymweld â thair coedwig genedlaethol, sef Angeles, Sequoia a Los Padres, yn ogystal â Gerddi Botaneg Santa Barbara a Rancho Santa Ana, a meithrinfeidd sy'n arbenigo mewn planhigion brodorol – Las Pilitas a sefydliad Theodore Payne.

Yno fe ddysgodd lawer am ddiogelu planhigion brodorol, gwybodaeth a fydd yn werthfawr iawn i waith yr Ardd. Gwnaeth gysylltiadau newydd hefyd er mwyn dod o hyd i hadau wedi eu casglu o'r gwyllt. Mae gerddi botaneg yn medru cydweithio er lles prosiectau, er enghraifft penderfynu sut i ledaenu rhywogaeth arbennig o heriol, neu gyfnewid gwybodaeth am bathogenau er mwyn trosglwyddo gwybodaeth am sut mae heintiau'n newid neu'n teithio o fan i fan. Mae'n siŵr y bydd y rhan o'r Tŷ Gwydr Mawr sy'n gartref i blanhigion Califfornia yn agos iawn at galon Carly ar ôl y daith arbennig hon.

GWIRFODDOLWYR DIWYD

Ydych chi'n cofio'r cwts yn y Tŷ Gwydr Mawr lle bu arddangosfa o ffyngau rhyfeddol am gryn amser? Mae wedi ei drawsnewid erbyn hyn, diolch i griw o wirfoddolwyr a'u brwsys paent. Dyma'r lle nawr i ddod am newyddion diweddaraf y prosiect Adfer Parcdir Godidog. Cewch weld sut mae'r tirlunio'n dod yn ei flaen, astudio cynlluniau a ffotograffau, a chael gwybod hefyd am y digwyddiadau niferus a'r diwrnodau o hyfforddiant sydd ynghlwm â'r gwaith. Fel gyda mentrau eraill yn yr Ardd, mae cyfraniad ein gwirfoddolwyr yn hanfodol a cheir ei werthfawrogi'n fawr. Mae'n gyfle i lawer roi tro ar ddysgu sgil newydd ac anarferol megis llosgi siarcol.

SINEMA DAN Y SÊR

Mae'n syndod cymaint o bobl sy'n hoffi'r Ardd wedi iddi nosi! Dyma'r ail haf inni gynnal sinema awyr agored ac mae gennym gynulleidfa frwd, yn enwedig teuluoedd. Nododd un o ohebwyr *The Guardian* yn ddiweddar bod poblogrwydd sinema awyr agored wedi treblu dros y dair blynedd ddiwethaf, a phobl yn amlwg yn mwynhau'r cyfle i ymestyn eu coesau ar wair neu garthen yn ogystal â rhannu profiad cymunedol.

Ymwelwyr Arbennig

Dros yr haf a'r hydref gallwch ddisgwyl gweld lluo o ymwelwyr bach brwd yn yr Ardd. Ers sawl blwyddyn bellach bu gweithgareddau Mercher Mwdlyd i blant bach yn boblogaidd iawn, gyda'r pwyslais ar chwarae y tu allan a chael profiadau uniongyrchol. Yn sgil y llwyddiant hwn penderfynodd Cyngor Sir Gâr i ariannu ymweliadau swyddogol gan holl grwpiau meithrin a chylchoedd chwarae'r sir (nad ydynt mewn ysgolion) i ddod i'r Ardd i gael profiad tebyg. Ym mis Mawrth 2018, er enghraifft, daeth 348 o blant, ar 27 achlysur wahanol. Gwnaed hyn i gyd yn bosib gyda Grant Datblygu Disgyblion Blynnyddoedd Cynnar, sydd â'r nod o sicrhau bod pob plentyn, beth bynnag fo'i gefndir, yn cael profiadau addysgol cyfoethog. Felly cânt chwilota yn y pwll a mynd ar helpa drysor ac, yn bwysig iawn, cânt stori a chân cyn mynd adre. Rhain fydd ein haelodau ni yn y dyfodol, siŵr i chi.

Am restr gyflawn, casglwch gopi neu lawrlwythwch fanylion ein digwyddiadau o garddfotaneg.cymru/visit/whats-on/upcoming-events/

CYNGERDD GŴYL IFAN

Mae gan nifer o'n haelodau gariad mawr at berfformiadau celfyddydol ac yn ddi-os un o uchafbwyntiau'r flwyddyn yw cyngerdd blynnyddol Symphonica Tywi ar ganol haf. Eleni bydd 'y Mor' yn thema ganolog i'w rhaglen. Cewch gerddoriaeth hefyd ddiwedd Mehefin gyda phenwythnos y telynau, pan fydd cyfle i roi tro ar yr offeryn traddodiadol neu ymarfer techneg. Ac yna ddiwedd fis Awst bydd cerddoriaeth gyfoes Lowri Evans a Lee Mason i'w fwynhau, y naill yn enwog am gyfansoddi a chanu ei chaneuon ei hun a'r llall yn fedrus ar y gitâr. Ar ben hynny cewch ddiwrnodau arbennig i wyllo dawnswyr ac ymweliadau gan gwmnïau theatrig – does dim dwywaith bod y celfyddydau yn gartrefol iawn ar y llwyfan hyfryd a gynigir gan yr Ardd.

TYFU'R DYFODOL

Mae Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru'n dechrau ar brosiect pum-mllynedd i ddathlu garddwriaeth Cymru, i ddiogelu bywyd gwyllt ac i bwysleisio holl fanteision tyfu planhigion – i'w bwyta, i roi hwyl inni ac i gyfrannu at ein lles a'n hiechyd.

Derbyniwyd grant o £2.3 miliwn trwy Raglen Datblygu Gwledig 2014-2022 Cymunedau Gwledig Llywodraeth Cymru a ariennir gan Lywodraeth Cymru a Chronfa Amaethyddol Ewrop. Mae'n dilyn cynllun peilot llwyddiannus Tyfu'r Dyfodol a gynhaliwyd yma.

Arweinydd y prosiect yw'r Pennaeth Gwyddoniaeth, Dr Natasha de Vere. Dywedodd: "Mae'r prosiect newydd yn newyddion gwych i'r Ardd, i arddwriaeth ac i Gymru.

" Mae gerddi a garddio yn rhan o'n bywyd beunyddiol ac mae potensial aruthrol iddynt o safbwynt iechyd a lles, fel cynefinoedd i fywyd gwyllt, ac fel ffynonellau bwyd. Bydd prosiect Tyfu'r Dyfodol yn ystyried pob un o'r agweddau hyn gan roi sylw arbennig i hyfforddi ac ysbrydoli pobl."

Mae chwech o'r saith aelod o staff a fydd yn gweithio ar Dyfu'r Dyfodol bellach wedi eu hapwyntio: Dr Ian Mugford (cydlynnydd prosiect), Dr Kevin McGinn (swyddog gwyddoniaeth), Lynda Christie (gwenynwraig ac hyfforddwraig ar ecosystemau), Steffan John (swyddog marchnata a digwyddiadau), Delyth Edwards (swyddog cyllid a gweinyddol) a Katie Barrett (hyfforddwraig mewn garddwriaeth i blant).

Y Weledigaeth

Mae tri phwyslais i'r prosiect, a'r gobaith yw y bydd y negeseuon a'r profiadau ym mhob un yn cael dylanwad hirdymor ar draws Cymru gyfan.

GERDDI ER EIN LLES A'N HIECHYD

Dyma neges sy'n werth ei gwaeddu o'r uchelderau: byddwch hapus, gofawch am eich iechyd, ewch mas i arddio. Mae gan erddi rhan bwysig i'w chwarae yn iechyd ein hamgylchedd hefyd, gan eu bod yn gallu cynnig cynefinoedd da i fywyd gwyllt a lleihau llygredd. Bydd ein cyrsiau hyfforddiant yn tanlinellu pwysigrwydd gerddi ar gyfer tyfu bwyd, cadw'n heini a helpu'r amgylchedd.

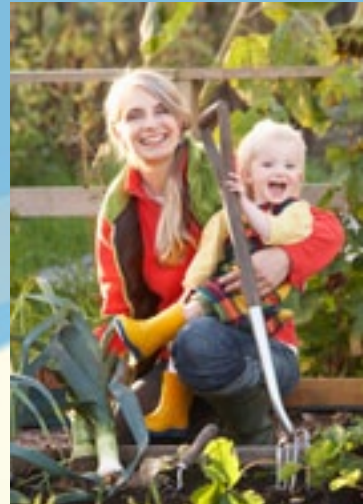
DATHLU GARDDWRIAETH CYMRU

Byddwn yn tynnu sylw at waith meithrinfeydd arbenigol sy'n datblygu planhigion a blodau unigryw a hefyd tyfwyr masnachol sy'n cynhyrchu ffrwythau a llysiau o'r safon gorau. Trwy gyfres o ddigwyddiadau cyffrous byddwn yn amlygu amrywiaeth ac ansawdd cynnyrch garddwriaethol Cymru.

GARDDWRIAETH I'R DYFODOL

Gallwn sicrhau dyfodol disglair i erddi, bywyd gwyllt a'r blaned gyfan trwy ddatblygu rhwydweithiau effeithiol rhwng garddwriaeth a gwyddoniaeth. Mae'r Ardd mewn sefyllfa ardderchog i gysylltu'r ddwy ddisgyblaeth. Mae'r ymchwil arloesol ar gyplysu planhigion a pheillwyr – canfod pa blanhigion sy'n hanfodol i beillwyr ar hyd y flwyddyn – yn enghraifft perffaith o'r potensial i drosglwyddo gwybodaeth wyddonol i'n gerddi. Byddwn yn datblygu 'cynllun sicrwydd' wedi ei seilio ar dystiolaeth o'n hymchwil ar beillwyr a fydd yn galluogi amrywiaeth eang o blanhigion sydd wedi eu tyfu mewn dull cynaliadwy yng Nghymru ddod yn 'Blanhigion i Beillwyr' swyddogol.

DYSGU FESUL TIPYN

Ein bwriad yw cael cynifer o bobl â phosibl i ymddiddori yn y prosiect Tyfu'r Dyfodol. Cawsom ymateb gwyh i'n stodin yn Sioe'r RHS yng Nghaerdydd, gyda'r gegin fotanegol groesawgar. Roedd plannu terariwm mewn potyn jam yn dasg garddio hawdd i'w gwneud a bu'n boblogaidd gyda darpar-arddwyr o bob oed. Ac ar raddfa fechan iawn, cafwyd hwyl hefyd yn cael plant i blannu hadau berwr mewn plysg wyau.

Rhoi'r hyder i bobl ddechrau tyfu planhigion yw'r nod, felly byddwn yn parhau i estyn allan a thrafod gyda darpar-arddwyr mewn amryw ddigwyddiadau. Ar ein calendr ar gyfer Mehefin mae Tafwyl yng Nghaerdydd a Sioe Frenhinol Cernyw, wedyn daw Sioe Llanelwedd ym mis Gorffennaf ac ym mis Awst byddwn yn yr Eisteddfod Genedlaethol ac yn Sioe Môn.

Wrth drefnu pamffledi ac ymgyrchoedd marchnata niferus, dywed Steffan John: "Bydd y sioe'n gyfle ardderchog i hysbysebu'n cyrsiau a'r holl ddigwyddiadau. Os byddwch yn ymweld, cofiwch alw heibio i ddweud helô."

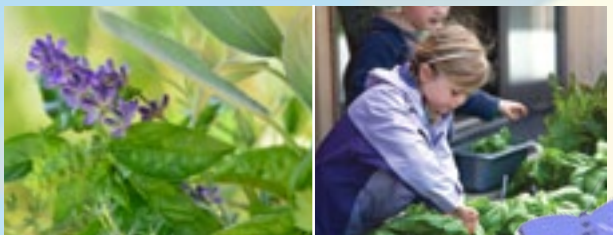

CYRSIAU

Dan ofal y wenynwraig Lynda Christie cynigir ystod o gyrsiau'n gysylltiedig â gwenyn. Bydd cyrsiau blasu ar gadw gwenyn, cyfres o sesiynau ar y gofynion ymarferol o gadw gwenyn (diwrnod yr wythnos am bump wythnos) a chwrs ar sut i wneud cynnyrch harddwch gan ddefnyddio mêl, cŵyr gwenyn a chynhwysion botanegol eraill. Bellach mae llawer mwy o bobl yn deall pwysigrwydd gwenyn a pheillwyr eraill ac yn ymddiddori wrth i ni wneud mwy o ymchwil a rhannu'r wybodaeth.

Mae dewis da o gyrsiau garddwriaethol ar y gweill, megis 'Dylunwaith Plannu i Ddechreuwr', 'Perlysiâu Hapus' a 'Planhigion am Ddim'. Mae cyrsiau hefyd sy'n cysylltu garddwriaeth a botaneg fel 'Deall Teuluoedd o Blanhigion' sy'n gymorth wrth geisio adnabod planhigion yn yr ardd wrth adnabod y teulu y maent yn perthyn iddo.

Am ragor o fanylion ewch i: garddfotaneg.cymru/visit/whats-on/category/growing-the-future/

Mae Tyfu'r Dyfodol yng Ngardd Fotaneg Genedlaethol Cymru yn rhan o Raglen Datblygu Gwledig 2014-2020 Cymunedau Gwledig Llywodraeth Cymru a ariennir gan Lywodraeth Cymru a'r Undeb Ewropeaidd

MODDION MIS MAI

Hwn oedd y penwythnos cyntaf i'r prosiect ddilyn thema benodol ac roedd yn cydynd ag ailagor Gardd yr Apothecari. Felly dyma oedd cyfle i ddangos pa mor allweddol y mae planhigion wedi bod dros y canrifoedd wrth drin clefydau yn y corff dynol. Roedd garddwyr profiadol wrth law i ddangos sut i dyfu planhigion iach a chafwyd gweithgareddau hwyliog megis teithiau cerdded, sgysiau a tipyn bach o hwyl yn Neuadd yr Apothecari, felly roedd y pwnc yn medru apelio at bawb. Bydd penwythnosau arbennig eraill i ddilyn, sef Garddio gyda Blodau Gwylt ym mis Mehefin, Penwythnos y Peillwyr ym mis Gorffennaf a'r Wyl Tegeirianau ym mis Medi.

GWYDDONIAETH YN EICH GARDD

Nôl yn y gwanwyn bu'r ymchwilydd Lucy Witter yn brysur yn plannu sawl cymysgaeth wahanol o hadau ar lain arbrofol ar bwys y llwyfan band. A'i bwriad? Canfod pa flodau y mae peillwyr gwylt megis pryfed hofran, cachgwn bwm a gwenyn unig yn eu ffafrio. Mae eu niferoedd yn gostwng a byddai modd i arddwyr wneud tipyn i rwystro'r dirywiad petaent yn darparu'r planhigion gorau iddynt nythu a gaeafgysgu ynddynt. Bydd canlyniadau ei hymchwil ar gael yn fuan a bydd yn gymorth wrth ddatblygu Cynllun Sicrwydd Planhigion i Beillwyr.

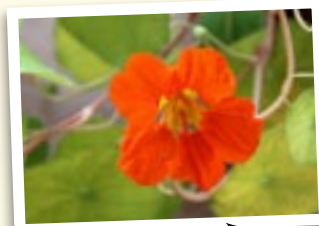

Syniadau i'w rhoi ar waith gartre

Bydd ymwelwyr sy'n dychwelyd i'r Ardd eleni'n siŵr o fod yn falch o'r cynnydd sydd i'w weld yn glir yng Ngardd Tyfu'r Dyfodol a grëwyd yn ystod y cynllun peilot. Bu'r gwirfoddolwyr Alison a Peter yn ddiwyd yn eu gofal ohoni ac nawr ar gyfer y prosiect newydd bydd Angie a Lee yn eu helpu hefyd. Eu bwriad yw sicrhau bod y llecyn yn lle bach hardd a chroesawgar lle bydd oedolion a phlant, garddwyr profiadol yn ogystal â dechreuwyr

pur, yn medru dysgu rhywbeth am arddwriaeth. Mae syniadau yno y medrir eu hefelychu hyd yn oed mewn gardd fechan iawn. Roedd y tŷ gwydr yn llawn o gnydau salad trwy gydol y gaeaf. Eleni, oherwydd y gwanwyn gwlyb ac oer a gawsom, gohiriwyd y plannu allan am dipyn ond yn y diwedd bu modd ail lewni pob gwely gyda chymysgaeth o flodau lliwgar – i ddenu peillwyr – a chnydau bwytdwy. Am y tro cyntaf eleni mae arbrawf gyda'r dair chwaer (india-corn, gwrdd a chodlys) mewn un gwely, blodau bwytdwy mewn gwely arall, a rhai pethau anarferol i'w bwyta mewn man arall. Fsech chi'n gwybod sut i fwynhau callaloo, oca, iam dahlia a yacon? Gobeithio bydd syniadau gyda'r gwirfoddolwyr i chi!

Capan cornicyll

Yacon

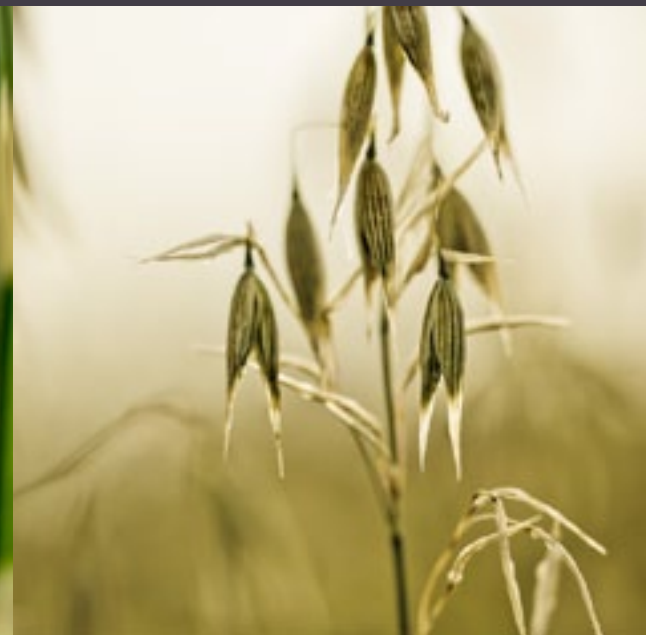

Pefrwellt *Phalaris arundinacea*

Gwair sebra *Miscanthus sinensis* 'Zebrinus'

Ceirch *Avena sativa*

Pŵer Porfeydd Gwelltog

Wyddoch chi fod Cymru yn arwain ymchwil byd-eang ar borfa?

Dyna oedd ein Pennaeth Dehongli, Bruce Langridge, wedi ei ddarganfod pan ddechreuodd weithio ar brosiect gyda Dr Elaine Jensen.

Gwair arian Tseina
Miscanthus sinensis

Gwyddonydd planhigion yw Elaine yn Athrofa y Gwyddorau Biolegol, Amgylcheddol a Gwledig (IBERS) ym Mhrifysgol Aberystwyth. Rhai o heriau mwya'r byd heddiw yw diogelwch bwyd, cynaliadwyedd ac effeithiau newid hinsawdd. Roedd Elaine yn awyddus i weithio gyda'r Ardd er mwyn denu sylw at y gwaith ymchwil hollbwysig a wneir gan IBERS ar yr agweddau hyn. Ffrwyth y cydweithio rhyngom yw llwybr newydd o gwmpas yr Ardd sy'n cyflwyno stori'r ymchwil a wneir gan IBERS. Clustnodir ardal yn yr Ardd Ddeu-fur, yn agos at Blas Pilipala, ac fe welwch weiriau gwahanol hefyd ar y Llechweddau Llechi, y Rhodfa, y Boeler Biomás, y Labordy Dŵr a Neuadd yr Apothecari. Petaech yn dweud wrth ddieithryn fod stori ddiddorol gyda chi am wair, go brin y basech yn derbyn ymateb brwd. Ond unwaith y deallwch chi sut mae gweiriau yn gallu gwella ansawdd bywyd – fel y mae eisoes yn ei wneud, mewn gwirionedd – mae pwysigrwydd y pwnc yn ddiarnheul. Bydd taith Pŵer Porfeydd Gwelltog yn herio pobl i feddwl yn wahanol.

Mae *Miscanthus* yn enghraifft diddorol. Un o gewri'r gweiriau yw *Miscanthus x giganteus*, porfa sy'n medru tyfu dros 3 metr mewn haf yma yng Nghymru. Mae'n hardd hefyd ac fe welwch sawl math addurnol o gwmpas yr Ardd. Ond mae hefyd yn wair cynhyrchol a chynaliadwy gan ei fod yn ailgylchu ei faetholion ei hun, heb fod angen gwrtaith. Mewn 3 hectar yn unig gall gynhyrchu egni blyneddol sy gyfystyr ag allbwn 10,000 litr o olew (~100,000 kWh). Does ryfedd fod IBERS yn edrych ar ffyrdd o ddefnyddio'r glaswellt ynni hwn i greu trydan, i'w roi yn wely i anifeiliaid, i'w gynnwys yn lle plastig a chreu deunydd pecynnu ohono.

Meddyliwch am geirch wedyn, cynnyrch llawer llai dramatig. Bu IBERS wrthi'n datblygu rhywogaethau masnachol ers dros 100 mlynedd ac mae'r gwaith yn parhau. Yn ddiweddar datblygwyd mathau sy'n cynyddu ansawdd cig a llaeth yn yr anifeiliaid sy'n eu bwyta, a hefyd sy'n lleihau faint o nitrogen a gollir yn yr amgylchedd.

MWY GWYDN NA CHONCRID

Mae bambŵ yn medru gwrthsefyll mwy o bwysau arno na choncrid, ac mae ganddo gryfder tynol tebyg iawn i ddur. Dyna allu rhyfeddol mewn math o wair digon di-nod. Ar hyn o bryd mae IBERS yn cydweithio â chwmni yng Nghymru, Eco-Sphere, i ddatblygu mathau o gynnrych bambŵ medrir eu compostio'n gyfangwbl, felly ni fyddant yn glanio yn y safleodd tirlenwi.

Bambŵ – amldefnydd a da mewn compost

Glaswellt y gweunydd *Molinia caerulea*

Rhygwellt *Lolium perenne*

DIWRNOD Y DOLYDD

Bydd popeth yr hoffech ei wybod am reoli eich dolydd dan drafodaeth ddydd Sul, Gorff 1af ar Gae Blaen. Cewch weld pobl yn pladuro yn y ffordd draddodiadol, bydd offer fferm yno, cewch gyngor arbenigol ar ddiogelu blodau gwyllt a llawer mwy. Partner yr Ardd ar gyfer y fentr hon yw PONT Cymru, asiantaeth sy'n hybu gwell ddealltwriaeth o bori er lles bywyd gwyllt, ein tirlun a'n treftadaeth.

Gall pefrwellt *Phalaris arundinaceae* oroesi mewn cynefin go heriol. Mae IBERS yn astudio sut mae'n ymdopi mewn tir wedi ei lygru gan blwm a sinc, gwaddol y diwydiant mwyngloddio yng Nghymru. Y bwriad yw adfer tir diffaith a'i wneud yn gynhyrchiol eto, tra'n lleihau faint o lygredd sy'n cyrraedd ein hafonydd.

Mae'r rhygwellt parhaol *Lolium perenne* a ddatblygwyd gan IBERS yn uchel mewn siwgr ac felly'n cynyddu faint o laeth mae da godro yn ei gynhyrchu ac yn ychwanegu at bwysau defaid a gwartheg. At hynny, mae wrin y creaduriaid sy'n bwydo ar weirydd gyda siwgr uchel yn cynnwys 24% yn llai o nitrogen ac 20% yn llai o fethan, y nwy sy'n 20-25 gwaith mwy tebygol o achosi cynhesu byd-eang na charbon deuocsid.

AR LAWNT Y PLAS

Fe welwch fod peth o arddangosfa Pŵer Porfeydd Gwelltlog yn yr Ardd Ddeu-fur yn edrych yn union fel lawnt. Datblygwyd lawntiau yn y 13eg ganrif ond gan fod chwaraewyr golff a chwaraeon eraill yn yr 20fed ganrif yn galw am arwyneb taclus, pwrpasol, cynyddodd gwyddonwyr IBERS eu hymchwil i fathau o laswellt ar gyfer meysydd rygbi, golff, pêl-droed, tennis a lawntiau hamdden. Mabwysiadwyd y gweiriau mewn nifer o fannau byd-enwog – mae'n go debyg bod lawnt Wimbledon lle chwaraeodd Roger Federer wedi ei ddatblygu yn Aberystwyth! Yn yr Ardd Ddeu-fur, Martin Knowles yw'r aelod profiadol o'r tîm garddwriaethol sy'n gofalu am yr arddangosfa.

Noddir y llwybr Pŵer Porfeydd Gwelltlog gan brosiect technoleg werdd BEACON Prifysgol Aberystwyth. Ei nod yw helpu busnesau yng Nghymru i ddatblygu ffyrdd newydd o drin deunydd planhigion (biomás) a gwastraff i greu cynnyrch, sef bio-buro. Ariennir y prosiect yn rhannol gan Gronfa Datblygu Rhanbarthol Ewrop, trwy Lywodraeth Cymru. I ddilyn y llwybr, casglwch daflen o'r arddangosfa yn yr Ardd Ddeu-fur – a gallwch ddysgu rhagor trwy edrych ar www.powerofgrasses.org

Llain yr aelodau

Ugain Mlynedd o Wirfoddoli

Gyda phleser mawr talwn deyrnged eleni i ddau berson sydd wedi helpu yn yr Ardd ers ugain mlynedd. Brian James a Martin Hens: beth fasai'r garddwyr yma wedi gwneud hebddoch chi? Er i'r ddau aelod am oes wneud bob math o waith yn ôl y galw, megis arwain teithiau, torri'r gwair a gyrru'r bygi, mae'r ddau o'r farn mai chwynnu a thocio yw'r gwaith sydd wedi cymryd yr oriau mwyaf, achos dyna'r gorchwylion di-ddiwedd. Mae Martin yn disgrifio'i hun fel chwynnwr anniwall tra bod Brian, sy'n arbenigo mewn tyfu eurfodau, wrth ei fodd yn plannu, cymryd toriadau a pharatoi at bob arwerthiant planhigion.

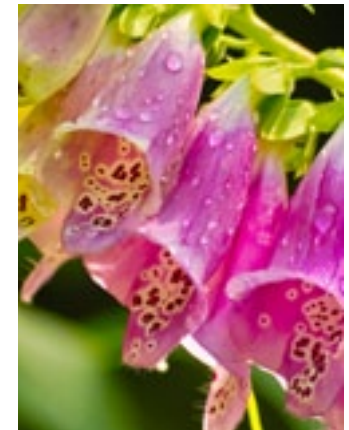
GARDD YR APOTHECARI

Yn ddiweddar, wrth i Brian helpu plannu gardd yr apothecari o'r newydd, daeth atgofion melys am fynd i Gaerdydd ar neges bwysig, sef casglu pob math o boteli ac offer arbenigol o hen siop fferylllydd yno. Mae'r trysorau a gasglodd i'w gweld o hyd yn Neuadd yr Apothecari.

Er i'r ddau ymddeol beth amser yn ôl, mae garddio i'w wneud gartref o hyd. Yn wir, mae Martin yn aros i gael meddiant o randir newydd, wedi iddo symud yn ôl i Abertawe, ei ardal enedigol. Mae'n siŵr y bydd digon o ferwr chwerw blewog yno i'w gadw'n brysur yn chwynnu – iddo fe mae'n ras bob tro, cyn i'r planhigion hadu. Eleni tyfodd Brian nifer anhygoel o eurfodau o doriadau, a hynny yn ei fframiau prifant ei hun, gartref; yna plannodd nhw yn yr Ardd ym mis Mai. Erbyn Sioe'r Eurfodau yn yr hydref byddant yn eu gogoniant.

LLYSGENHADON YM MHOB TYMOR

Mae cyfraniad y ddau aelod ffyddlon wedi cwmparu amryw ddyletswyddau, o helpu mewn gwyliau bwyd a chrefftau neu'r pantomeim Nadolig i gynrychioli'r Ardd mewn sioeau pwysig megis Llanellwedd a Chelsea. Cawsant gryn bleser o'r cymdeithasu yma ac maent wedi trosglwyddo'r pleser hwnnw i gydweithwyr hefyd. Felly diolch, Brian, am fod yma'n gosod sylfeini'r Ardd a diolch, Martin, am fod mor ymryddawn – rhaid edmygu dyn sy'n hapus i fod yn goblyn o gymeriad!

LLYSGENHADON YM MHOB TYMOR

MEHEFIN 15 Bydd Bob Edwards, Arweinydd Gwirfoddol yn Neuadd yr Apothecari'n siarad am ei hoff bwnc: Planhigion Gwenwynig

GORFF 17 Taith ar fws i ardd fyd-enwog Sir Harold Hiller, Romsey yn Hampshire

MEDI 21 Bydd Neil Barry, arbenigwr ar arddwriaeth a darlithydd, yn siarad am Gasglwyr Planhigion

Am amseroedd, lleoliadau, pris teithiau neu i archebu lle, cysylltwch â Jane Down: jane.down@gardenofwales.org.uk

Aelodau am Oes:
Brian James a Martin Hens

diolch

Abigail, Laura and Lucy, our PhD researchers here at the Garden, need your help to find the best flowers for hungry pollinators, creatures which are vital to the future of gardens and the welfare of our planet. If you would like to support the research, find us on [JustGiving](#) – search for ‘Help Save Our Pollinators’.

The Garden is a charity – your membership and support enables our vital science and conservation work. Thank you.

Mae angen eich help ar Abigail, Laura a Lucy, tair ymchwilwraig sy'n astudio gyda ni yn yr Ardd ar gyfer doethuriaeth. Maent ar drywydd y blodau gorau i beillwyr llwglyd, creaduriaid sy'n gwbl hanfodol i les byd natur ac sy'n prinhau yn gyflym, er mawr bryder. Mae modd i chi gyfrannu ar [JustGiving](#) – ewch i 'Help Save Our Pollinators'.

Elusen yw'r Ardd a gallwch fod yn sicr bod eich aelodaeth a'ch cyfraniadau chi'n cefnogi'r wyddoniaeth a chadwraeth hanfodol yma.